

ДУХОВНА СПАДЩИНА КОЗАЦТВА

Відомий український козакознавець Дмитро Яворницький залишив багатющий матеріал з історії українського козацтва. Крім військових справ, господарської діяльності, перегорнувши сторінки досліджень українського академіка, ми можемо дізнатись і про духовну спадщину козацтва.

Сповнене небезпек життя запорожців змушувало їх не забувати того, чому вони були навчені в Україні. Так само, як їх батьки, вони звертались по допомогу до небесних сил, шукали в них підтримки і заступництва. На січовому майдані козаки обов'язково зводили церкву, для цього обирались найгарніше місце. Вони казали: «Хай красується Храм Божий в небесній висоті і хай святі молитви несуться про нас прямо з землі до престола Господа Бога». У найважчі часи церква складала головну турботу запорожців. Коли 1709 року вони тікали від москаля, то перш за все захопили з собою церковне добро.

У козацьких церквах служили священики, що прислалися з Межигірського монастиря. Основні вимоги до них ставились такі — щоб проповіді читав не з папірця, а лише щирою українською мовою, неодмінною умовою були красномовність та гарний голос.

Запорозькі козаки завжди вважали свою церкву незалежною стосовно вищої духовної російської ієрархії. Тому, хоч вони й звергались з вирішенням усіляких церковних питань та з тим, щоб їм прислали в їхні церкви духівництво до київських митрополитів, все ж у церковних справах Запорожжя вони ставили рішення свого

Коша вище влади київського митрополита, межигірського архимандрита та власних церков начальника. Втім така церковна автономія не могла подобатись російському урядові, який поступово прибрвав їх до рук, намагаючись позбавити і церковної автономії.

Та все ж такі запорозькі козаки вважали свою церкву залежною тільки від власного Коша, а не від російського уряду. На цій підставі 1769 року, під час російсько-турецької війни, вони не хотіли, незважаючи на наказ фельдмаршала графа П. Румянцева, поставити у залежність запорозьких ієромонахів, які брали участь у поході. Вважачись на рафісію київського митрополита, запорозька церква навіть московському патріархальному престолу підлягала лише номінально і насправді була у незаняченному віданні лише запорозького Коша.

У часи Сагайдачного в Україні набули розповсюдження православні громадські організації — братства. Їх згуртовуючою основою був самозахист від експансії католицизму. На Волині найактивніше братства діяли в Луцьку та Острозі. До Луцького братства, крім волинського духовенства, шляхти, міщан та селян належали й запорожці. Це полковник Костянтин Вовк, сотник Андрій

Данилович, козак Семен Скороход та інші.

Ідеї війська запорозького та православних братств співпадали. Їх солідарність проявилась у тому, що П. Сагайдачний з усім 20-тисячним військом вступив до Київського братства. Цей вступ носив поряд з духовним і політичне забарвлення. До кінця своїх днів Сагайдачний дбав про братства — осередки української культури. За п'ять днів до смерті війн, в присутності київського митрополита Іова Борецького і нового запорозького гетьмана Олфіера Голуба, склав заповіт, за яким його майно передавалось на освітньо-наукові та благодійні цілі. Зокрема 1500 золотих війн подарував Київському та Львівському братствам, а також їхнім школам на науку та виховання діток українських та бакалаврів учених.

Служачи душею та рукою православної вірі, запорожці зовсім не заглиблювались ні в які таночки богословського і катехизичного вчення — вони більше надавали значення вірі, що опиралась скоріше на почуття, ніж на розум. Живучи в постійній військовій тривозі, козаки задовольняли свої релігійні необхідності не так, як було потрібно, а як було можливо. Так, перебуваючи багато разів перед смертю в морському поході, не маючи перед собою священика, перед яким можна було б висповідатись у гріхах, вони сповідались Чорному морю й своєму отаману кошовому.

Різні обставини зумовлювали до того, що часто козаків звинувачували в безвір'ї. На що Д. Яворницький, якому

було «трошки» відомо, що сабою являє душа запорожця, казав: «Хоч козаки не були виконавцями всіх ритуалів релігійних, їхнє серце завжди було з Богом».

Великі релігійні свята широким відзначались на Запорожжі. Особливо урочисто зустрічали запорожці день 6 січня. В цей день усі козаки збиралися на майдан перед церквою і стояли тут по куренях без шапок до закінчення служби, всі були вдягнені в крайній одяг, з найкращою своєю зброєю. Пад кожним куренем розвивались різнокольорові знамена, які тримали хорунжі, що сиділи на чудових гарно вбраних скакунах. По закінченні божественної літургії з церкви виходив настоятель з хрестом в руці, за ним йшли ієромонахи з Євангеліями та іконами, всі з дорогим вбранням. За духовенством з корогами і тяжкими гарматами йшли козаки, за ними посполиті.

На Йордань усі разом вони виходили на середину Дніпра, ставали рядами та слухали службу. Коли архимандрит занурював хрест у воду вперше, то козак стріляв в повітря з рушниць та пістолей, та так голосно, що від тих пострілів земля стогнала та дрижала. а присутні кривалися димом. Коли дим розвіювався, настоятель ще двічі опускав хрест у воду, козаки знову стріляли так довго, скільки кому було необхідно.

Підготував
Олександр БУЛИГА,
старший науковий
працівник Рівненського
краєзнавчого музею.